

Proa

MARGUERITE
YOURCENAR
Memòries d'Adrià

Traducció de JAUME CREUS

MARGUERITE YOURCENAR

MEMÒRIES D'ADRIÀ
seguit de
QUADERN DE NOTES
DE LES «MEMÒRIES D'ADRIÀ»

Traducció de Jaume Creus

Proa

Proa
A Tot Vent

La primera edició catalana d'aquesta obra va ser publicada a Editorial Laia l'any 1983.

Primera edició en aquesta col·lecció: 1990

Primera edició en aquest format: juny del 2023

Títol original: *Mémoires d'Hadrien* suivi de *Carnets de notes de «Mémoires d'Hadrien»*

© Marguerite Yourcenar et Éditions Gallimard, 1974

© Librairie Plon, per la primera edició, 1951

© de la traducció: Jaume Creus, 1990

© Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Proa

Diagonal, 662-664, 08034 Barcelona

www.proa.cat

Composició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 10.410-2023

ISBN: 978-84-19657-22-0

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

Animula vagula blandula	9
Varius multiplex multiformis	37
Tellus stabilita	105
Sæculum aureum	163
Disciplina augusta	225
Patientia	285
Quadern de notes de les «Memòries d'Adrià»	309
Nota	339

Estimat Marc,

M'he arribat aquest matí a veure el meu metge Hermògenes, que tot just acaba de tornar a la Vila després d'un viatge força llarg per Àsia. L'examen havia de ser fet en dejú: havíem quedat a primera hora del matí. Un cop m'he despullat del meu mantell i de la túnica, m'he ajagut damunt d'un llit. T'estalvio detalls que et resultarien tan desagradables com a mi, i la descripció del cos d'un home entrat en anys que es disposa a morir d'una hidropesia de cor. Diguem només que he tossit, respirat i retingut l'alè segons les indicacions d'Hermògenes, alarmat a desgrat seu pels ràpids progressos del mal, i disposat a carregar-ne les culpes al jove Iol·las, que ha tingut cura de mi durant la seva absència. És difícil mantenir-se emperador en presència d'un metge, com també és difícil conservar la teva qualitat d'home. L'ull del practicant únicament veia en mi un cúmul d'humor, trista amalgama de limfa i de sang. Aquest matí m'ha vingut per primer cop la idea que el meu cos, aquest fidel company, aquest amic més segur, més ben conegut per mi que no pas la meva ànima, no és res més que un monstre sorneguer que acabarà devorant el seu amo. Pau...! Jo estimo el meu cos; prou que m'ha servit, i de totes les maneres, i no li regatejo les

atencions necessàries. Però ja no confio, com Hermògenes encara pretén de fer, en les virtuts meravelloses de les plantes, ni en l'exacta dosificació de sals minerals que ha anat a buscar a l'Orient. I, amb tot, aquest home tan agut m'ha deixat anar un seguit de vagues fórmules de confortació, massa banals per enganyar ningú; ell sap fins a quin punt odio aquesta mena d'impostures, però no s'exerceix impunement la medicina durant més de trenta anys. Per dono a aquest bon servent la temptativa d'ocultar-me la meva pròpia mort. Hermògenes és una persona docta; fins i tot sàvia; la seva probitat és força superior a la d'un vulgar metge de cort. M'haurà tocat la sort de ser el més ben atès dels malalts. Però ningú no pot ultrapassar els límits prescrits; les cames inflades ja no em sostenen durant les llargues cerimònies romanes; m'ofego; i tinc seixanta anys.

Però no t'enganyessis pas: encara no estic prou afeblit per cedir a les imaginacions de la por, gairebé tan absurdes com les de l'esperança, i ben segur molt més penoses. Si calgués tenir-me enganyat, preferiria que fos pel cantó de la confiança; jo no hi sortiria perdent, i no en patiria tant. Aquest terme tan proper no és necessàriament immediat; encara me'n vaig a dormir cada nit amb l'esperança d'arribar al matí següent. Dins dels límits infranquejables de què et parlava fa un moment, puc defensar la meva posició pas per pas, i fins i tot recuperar algunes polzades de terreny perdut. Nogensmenys he arribat a l'edat en què la vida, per a tot home, és una derrota acceptada. Dir que tinc els dies comptats no significa res; sempre ha estat així: és així per a tots nosaltres. Però la incertesa del lloc, del temps i la manera, que ens impedeix de distingir clarament aquesta fita cap a la qual avancem sense treva, se'm fa cada cop més petita a mesura que progressa la meva malaltia mortal. El primer que passa pot morir tot d'una, però és que el malalt sap que al cap de deu anys ja no viurà. El meu marge de dubtes no s'estén a

cosa d'anys, sinó de mesos. Les possibilitats de finir d'una punyalada al cor o d'una caiguda de cavall esdevenen mínimes; la pesta sembla improbable; la lepra o el càncer es poden considerar definitivament distanciat. No corro el risc de caure a les fronteres colpit per una destrat caledònia o traspasat per una fletxa parta; les tempestes no han sabut aprofitar les ocasions ofertes, i l'arúspex que em va predir que no moriria negat sembla haver tingut raó. Moriré a Tíbur, a Roma o a Nàpols, com a molt, i una crisi d'ofec s'encarregarà de la feina. Serà la crisi que faci deu o la que faci cent? La qüestió és simplement aquesta. I així com el viatger que navega entre les illes de l'Arxipèlag veu alçar-se els vapors lluminosos cap al tard, i a poc a poc descobreix la línia de la riba, així jo també he començat a albirar el perfil de la mort que m'espera.

Ja a hores d'ara, certes porcions de la meva vida es van assemblant a les sales desguarnides d'un palau massa gran, que un propietari empobrit ha renunciat a ocupar tot sencer. Ja no surto a caçar: si no hi hagués ningú més que jo per destorbar-los mentre remuguen i juguen, els cabirols dels monts d'Etrúria estarien ben tranquils. Sempre he mantingut amb la Diana dels boscos les relacions volubles i apassionades d'un home amb l'objecte estimat: essent jo adolescent, la caça del senglar va oferir-me les primeres oportunitats de comandar i de trobar-me davant del perill; m'hi lliurava amb fúria; els meus excessos en aquest aspecte em van costar una bona repulsa per part de Trajà. La partició de la caça en una clariana d'Espanya va ser la meva més antiga experiència de la mort, del coratge, de la pietat envers les criatures, i del plaer tràgic de veure-les patir. Home fet, la caça em descansava de moltes lluites secretes amb adversaris ara i adés massa aguts o massa llocs, massa febles o massa forts per a mi. Aquest just combat entre la intel·ligència humana i la sagacitat de les feres semblava

curiosament net comparat amb les insídies dels homes. Un cop emperador, les meves caceres a la Toscana m'han servit per jutjar el coratge o les capacitats dels alts funcionaris: hi he eliminat o bé escollit més d'un home d'Estat. Més tard, a Bitínia, a Capadòcia, vaig fer de les gran batudes un pretext de festa, un triomf autumnal en els boscos d'Àsia. Però el company de les meves últimes caceres ha mort jove, i el meu gust per aquests plaers violents ha minvat molt d'ençà de la seva partença. Tot i així, encara aquí, a Tíbur, el ruflet sobtat d'un cérvol sota les fulles basta tanmateix perquè dintre meu s'estremeixi un instint més antic que tots els altres, gràcies al qual puc sentir-me gupard igual que emperador. Qui sap? Potser si he estat tan ecònom de sang humana, és perquè n'he fet vessar tanta a les feres que, de vegades, secretament, he preferit als homes. Sigui com sigui, la imatge de les feres em ronda més i més pel cap, i em costa força no abandonar-me a inacabables històries de caça que posarien a prova la paciència dels meus convidats del vespre. Certament que el record del dia de la meva adopció té la seva gràcia, però el dels lleons morts a Mauritània també s'ho val.

Renunciar al cavall és un sacrifici encara més penós: una fera és tan sols un adversari, però un cavall és un amic. Si m'haguessin deixat triar la meva condició, hauria optat per la de Centaure. Entre Borístenes i jo, les relacions eren d'una precisió matemàtica: ell m'obeïa com s'obeeix el propi cervell i no l'amo. He aconseguit mai que un home fes cosa semblant? Una autoritat tan total comporta, com qualsevol altra, els seus perills d'error per a l'home que l'exerceix, però el plaer de temptar l'impossible en matèria de salts d'obstacles era massa gran per lamentar una espatlla desllorigada o una costella trencada. El meu cavall suplia les mil nocions lligades al títol, funció o nom, que compliquen l'amistat humana, amb el fet de conèixer

únicament el meu exacte pes d'home. Anàvem a mitges a cada embranzida; ell coneixia perfectament, i millor que jo potser, el punt en què la meva voluntat no anava d'acord amb la meva força. Però ara ja no carrego el successor de Borístenes amb el pes d'un malalt de músculs reblanits, massa dèbil per hissar-se tot sol a la gropa d'una muntura. El meu auxiliar de camp Cèler l'està exercitant en aquest moment per la ruta de Preneste; totes les meves passades experiències de velocitat em permeten compartir el plaer del genet i el de la bèstia, i avaluar les sensacions de l'home llançat a galop tirat en un dia de sol i de vent. Quan Cèler salta del cavall, jo reprenc amb ell el contacte amb la terra. I em passa igual amb la natació: ja hi he renunciat, però participo encara del delit del nedador acariciat per l'aigua. Córrer, ni que sigui el més breu dels trajectes, em seria avui per avui tan impossible com ho fóra per a una estàtua, un Cèsar de pedra, però jo em recordo de les meves curses d'infant pels àrids turons d'Espanya, del joc amb un mateix, en què hom arriba als límits del sufocament, sabent que el cor perfecte i els pulmons intactes restabliran l'equilibri; i mantinc amb el més mínim atleta que s'entrena per la cursa de fons a l'estadi una entesa que la intel·ligència sola no em podria donar. Així, de cada art practicada en el seu temps, en trec un coneixement que em compensa, en part, dels plaers perduts. He cregut, i en els millors moments encara ho crec, que fóra possible compartir d'aquesta manera l'existència de tothom, i que aquesta simpatia seria una de les formes menys revocables d'immortalitat. Hi hagué moments en què aquesta comprensió s'esforçà a ultrapassar l'existència humana, transferint-se del nedador a l'onada. Però aquí sí que, no podent-me guiar ja per cap certesa, entro en el domini de les metamorfosis del somni.

Menjar massa és un vici romà, però jo he estat sobri amb voluptuositat. Hermògenes no ha hagut de modificar en res el

meu règim, llevat potser d'aquella impaciència que em feia devorar, no importa on ni a quina hora, el primer plat que em vingués a mà, com per enllestir d'una sola vegada l'exigència de la fam. No cal dir que un home ric, que mai no ha conegut sinó la indigència voluntària o només n'ha fet l'experiència a títol provisional, com si es tractés d'un dels incidents més o menys excitants de la guerra o d'un viatge, tindria ben poc mèrit a vantar-se de no haver-se empatxat mai. Atipar-se en determinats dies de festa ha estat sempre l'ambició, el goig i l'orgull natural dels pobles. A mi m'agradava l'aroma de carn rostida i el soroll de marmites escurades en els festeigs de l'exèrcit, i que els banquets de campanya (o el que en campanya era un banquet) fossin el que sempre haurien de ser, un joiós i rústec contrapès a les privacions dels dies feiners; i tolerava força bé l'olor de fregit a les places públiques durant les Saturnals. Però els festins de Roma em provocaven tant d'enuig i repugnància que, si algun cop m'he cregut a punt de morir en el transcurs d'una exploració o d'una expedició militar, per reconfortar-me em deia a mi mateix que almenys així ja no em caldria tornar a fer aquelles menjades. No em facis la injúria de prendre'm per un vulgar renunciador: una operació que es produeix dos o tres cops al dia, amb la finalitat d'alimentar la vida, mereix indiscutiblement totes les nostres atencions. Menjar una fruita és fer entrar dins nostre un bell objecte viu, que ens és estrany, nodrit i afavorit com nosaltres per la terra; és consumir un sacrifici en el qual ens preferim per damunt de les coses. Mai no he mossegat una fogassa de pa de les casernes sense meravellar-me pel fet que la digestió feixuga i matussera que comporta sàpiga transformar-se en sang, en calor, potser en coratge. Ah, per què el meu esperit, en els seus millors dies, no posseïx sinó només una part dels poders assimiladors d'un cos?

Ha estat a Roma, durant els llargs àpats oficials, que se m'ha acudit de pensar en els orígens relativament recents del nostre

luxu, en aquest poble de terrassans econòmics i de soldats frugals, tips d'all i d'ordi, sobtadament abocats per la conquesta a les cuines d'Àsia, i engolint aquells aliments complicats amb una rusticitat de camperols atacats de cassussa. Els nostres romans s'atipen d'hortolans, s'inunden de salses i s'emmetzinen d'espècies. Un dels Apicis s'enorgulleix de la successió de serveis, d'aquesta sèrie de plats dolços o amargants, pesants o lleugers, que componen la magnífica ordenança dels seus banquets; passi encara si cadascun d'aquests menjars fos servit a part, assimilat en dejú, i doctament assaborit per un sibarita de papil·les intactes. Ara bé, presentats sense ordre ni concert, enmig d'una profusió banal i diària, formen al paladar i a l'estómac del qui menja un desgavell detestable on les olors, els sabors i les substàncies perden el seu valor propi i la seva exquisida identitat. El pobre Luci s'entretenia abans a preparar-me alguns plats rars; les seves empanades de faisà, amb la seva justa part de pernil i espècies, donaven fe d'un art tan exacte com el d'un músic o el d'un pintor; tanmateix jo trobava a faltar la pura i simple carn de l'ocell. A Grècia hi entenien més: el seu vi resinós, el seu pa tatxonat de sèsam, el seu peix voltejat a la graella vora el mar, torrat desigualment pel foc i amanit aquí i allà pel cruixit d'un gra de sorra, acontentaven de forma natural la gana sense enfarfegar amb un excés de complicacions la més simple de les nostres alegries. He pogut assaborir en certs tuguris d'Egina o de Falèron aliments tan frescos que es mantenien divinament pulcres a despit dels dits bruts del mosso de la taverna, i tan moderats, però alhora tan suficients, que semblaven contenir en la forma més condensada possible alguna essència d'immortalitat. La carn cuïta els vespres de cacera també tenia aquesta qualitat gairebé sacramental que ens duïa més lluny, als orígens salvatges de les races. El vi ens inicia en els misteris volcànics de la terra, en les ocultes riqueses minerals: una copa de Samos

beguda a migdia, al bat del sol, o bé al contrari, consumida en una tarda d'hivern i en aquell estat de fatiga que permet sentir immediatament a la cavitat del diafragma el seu escolar-se calent, la seva segura i ardent dispersió per les artèries, és una sensació gairebé sagrada, de vegades massa forta per a un enteniment humà; no la retrobo pas tan pura provinent dels cellers numerats de Roma, i la pedanteria dels grans entesos en collites em despacienta. Més pietosament encara, l'aigua beguda a la conca de la mà o directament de la font fa córrer en nosaltres la sal més secreta de la terra i la pluja del cel. Però ara ja fins l'aigua és una delícia a la qual un malalt com jo no ha de recórrer si no és amb sobrietat. No importa: fins i tot en l'agonia, i barrejada amb l'amargor de les últimes pocions, m'esforçaré a trobar el gust de la seva fresca insípida damunt dels llavis.

He fet experiències, ni que fos breument, amb l'abstinència de carn a les escoles de filosofia, on es tracta d'assajar una vegada per totes cada mètode de conducta; més tard, a Àsia, he pogut veure gimnosofistes indis apartant la vista dels anyells fumejants i els quaters de gasela que eren servits sota la tenda d'Osroès. Però aquesta pràctica, en la qual la teva jove austeritat troba complaença, demana atencions més complicades que les de la mateixa gormanderia; i ens separa massa del comú dels homes en una funció gairebé sempre pública i presidida molt sovint per la pompa o l'amistat. Prefereixo alimentar-me tota la vida d'oques farcides i de pintades que no pas que els meus convidats m'hagin d'acusar a cada àpat d'una ostentació d'ascetisme. Ja m'ha costat de vegades, a causa d'uns fruits secs o del contingut d'un vas lentament degustat, dissimular als invitats que les viandes preparades pels meus cuiners eren més per a ells que no pas per a mi, o que la meva curiositat per aquells plats s'acabava abans que la seva. Un príncep no té en aquestes coses la llibertat d'acció d'un filòsof: no es pot per-

metre dissentir en massa punts a la vegada, i els déus saben que els meus punts de diferència ja eren massa nombrosos, per bé que jo em vantés d'haver-ne molts d'invisibles. Pel que fa als escrúpols religiosos del gimnosofista, al seu fàstic envers les carns ensangonades, em commourien més si no se m'acudís de preguntar-me en què el sofriment de l'herba en ser tallada difereix essencialment del sofriment dels xais en ser degollats, i si el nostre horror davant les bèsties acoltellades no prové més que res del fet que la nostra sensibilitat pertany al mateix regne. Però en determinats moments de la vida, durant els períodes de dejuni ritual, per exemple, o en el transcurs de les iniciacions religioses, he pogut conèixer els avantatges, i també els perills, que comporten per a l'esperit les distintes formes d'abstinència o fins i tot la inanició voluntària, aquests estats pròxims al vertigen en què el cos, en part alleugerit, entra en un món per al qual no està fet, i que prefigura les fredes levitats de la mort. En d'altres moments, aquestes experiències m'han permès de jugar amb la idea del suïcidi progressiu, del traspàs per inanició com va ser el de certs filòsofs, mena d'excés invertit en què s'arriba a l'exhauriment de la substància humana. Però el cert és que mai no m'ha plagut del tot això d'adherir-me completament a un sistema, i no hauria volgut pas que un escrúpol em llevés el dret a afartar-me de porc, si per atzar me'n vinguessin les ganes, o si aquest aliment fos l'únic que tingués a l'abast.

Els cíncics i els moralistes estan d'acord a posar les voluptats de l'amor entre els plaers considerats grollers, com el de beure o el de menjar, tot declarant-les d'altra banda menys indispensables per tal com asseguren que ens en podem estar. D'un moralista m'espero qualsevol cosa, però en un cíncic m'estranya aquest error. Admetem que uns i altres tinguin por dels seus dimonis, bé perquè s'hi resisteixen o bé perquè s'hi abandonen, i que maldin per rebaixar-se'n el plaer a fi d'intentar llevar-li el

seu poder gairebé terrible, sota el qual sucumbeixen, i el seu estrany misteri, dins el qual se senten perduts. Jo només creuré en aquesta assimilació de l'amor als goigs purament físics (suposant que n'existeixin, d'aquests) el dia que vegi un sibarita del menjar sanglotant de delícia davant del seu plat preferit, com un amant sobre una jove espatlla. De tots els nostres jocs, és l'únic que perilla de trasbalsar l'ànima, l'únic també en què el jugador s'abandona necessàriament al deliri del cos. No és indispensable que el qui beu abdiqui de la raó que encara li queda, però l'amant que conserva la seva no obeeix del tot el seu déu. D'altra banda, l'abstinència i l'excés, en qualsevol cas, només comprometen l'home sol: llevat del cas de Diògenes, cas en què les limitacions i el seu caràcter de raonable mal menor es fan notar per si sols, tot procés sensual ens situa en presència de l'Altre, ens implica en les exigències i servituds de la tria. No en conec cap altra en què l'home es decideixi per raons més simples i més ineluctables, en què l'objecte escollit sigui sospesat més exactament pel seu pes brut de delícia, o el qui s'agrada de la veritat tingui més ocasions de jutjar les criatures en la seva nuditat. Tot i partir d'un despullament que s'iguali al de la mort, d'una humilitat que supera la de la derrota i la pregària, em quedo meravellat de veure com es tornen a formar cada vegada la complexitat de rebugis, de responsabilitats, de donacions, les pobres confessions, les fràgils mentides, els compromisos apassionats entre els meus plaers i els de l'Altre, tants de lligams impossibles de trencar i tanmateix tan aviat deslligats. Aquest joc misteriós que va de l'amor a un cos a l'amor a una persona m'ha semblat prou bonic per consagrar-li una part de la meua vida. Les paraules enganyen, ja que el mot plaer empara realitats contradictòries i comporta a la vegada les nocions de tebior, de dolcesa i d'intimitat dels cossos, i les de violència, d'agonia i crit. La petita frase obscena de Posidoni sobre el re-

fregament de dues parcelles de carn, que t'he vist copiar amb una diligència de nen aplicat als teus quaderns d'escola, no defineix pas el fenomen de l'amor com tampoc la corda polsada pel dit no explica el miracle dels sons. No és tant la voluptat el que la frase insulta, sinó la carn en si mateixa, aquest instrument de músculs, de sang i d'epidermis, aquest núvol roig del qual l'ànima és el llampec.

I confesso que la raó resta confosa davant del prodigi mateix de l'amor, de l'estranya obsessió que fa que aquesta mateixa carn, de la qual tan poca cura tenim quan és la que forma el nostre propi cos, fins al punt que només ens preocupem de rentar-la, de nodrir-la si és possible, d'evitar-li el sofriment, pugui inspirar-nos una tal passió de carícies simplement pel fet d'estar animada per una individualitat distinta de la nostra, i perquè presenta determinats trets de bellesa sobre els quals, d'altra banda, ni els millors jutges no es posen d'acord. En això, la lògica humana es queda curta, com en la revelació dels Misteris. La tradició popular no va gens equivocada, puix que sempre ha vist en l'amor una forma d'iniciació, un punt de contacte entre el que és secret i el que és sagrat. I encara es pot comparar l'experiència sensual als Misteris pel fet que també la primera aproximació produeix en el no iniciat l'efecte d'un ritu més o menys esgarriós, escandalosament allunyat de les funcions familiars del son, el beure i el menjar, objecte de bromes, de vergonya o de terror. D'igual manera que la dansa de les Mènades o el deliri dels Coribants, el nostre amor ens arrossega a un univers distint al qual, en d'altres circumstàncies, no ens és permès d'accedir, i cap al qual deixem d'orientar-nos tan bon punt l'ardor s'extingeix i s'acaba el plaer. Clavat al cos estimat com un crucificat a la creu, he après sobre la vida alguns secrets que ja s'esmussen en el meu record, per causa de la mateixa llei que fa que el convalescent, un cop gua-

rit, cessi de retrobar-se en les veritats misterioses del seu mal, o que el presoner deixat anar oblidi la tortura, o el triomfador desenganyat la glòria.

De vegades he somiat d'elaborar un sistema de coneixement humà basat en l'eròtica, una teoria del contacte on el misteri i la dignitat dels altres consistiria precisament a oferir al Jo aquest punt de suport d'un altre món. La voluptat vindria a ser, en aquesta filosofia, una forma més completa, però també més especialitzada, d'aquesta proximitat de l'Altre, una tècnica més al servei del coneixement d'allò que no és nosaltres. Fins i tot en les relacions menys sensuals, és encara en el contacte que l'emoció s'acaba o pren volada: la mà més aviat repugnant de la vella que em presenta un suplicatori, el front humit del meu pare en l'agonia, la nafra rentada d'un ferit. Igualment les relacions més intel·lectuals o les més neutres es produeixen a través d'aquest sistema de senyals corporals: la mirada esclarida de sobte del tribú a qui s'explica una maniobra el matí de la batalla, la salutació impersonal d'un subaltern que el nostre pas immobilitza en una actitud d'obeïment, el cop d'ull amical de l'esclau a qui dono les gràcies perquè em porta una safata, o, davant l'oferiment d'un camafeu grec, el gest apreciatiu d'un vell amic. En la major part dels éssers, els més lleugers, els més superficials d'aquests contactes basten per satisfer la nostra necessitat, si no és que l'excedeixen. Només cal que es facin insistents i es multipliquin al voltant d'una única criatura fins a circumdar-la del tot; que cada parcel·la d'un cos se'ns carregui de tantes significacions trasbalsadores com les faccions d'un rostre; que un sol ésser, en lloc d'inspirar-nos com a molt irritació, plaer o enuig, ens obsedeixi com una música i ens turmenti com un problema; que passi de la perifèria del nostre univers al seu centre, i a la fi ens resulta més indispensable que nosaltres mateixos i es produeix el sorprenent prodigi, que per a mi és molt més un en-

vaïment de la carn per l'esperit, que no pas un simple joc de la carn.

Semblants opinions sobre l'amor podien desembocar en una carrera de seductor. Si no ha estat així, és perquè he fet tota una altra cosa, qui sap si millor. A falta de geni, una tal carrera necessita atencions i fins estratagemes per als quals jo no estava fet. Aquest parar sempre les mateixes trampes, aquesta rutina reduïda a constants aproximacions, i alhora limitada per la pròpia conquesta, m'han arribat a cansar. La tècnica del gran seductor exigeix, en aquest passar d'un objecte a un altre, una facilitat, una indiferència que jo no tinc envers els objectes del meu amor: de tota manera, més que abandonar-los jo, m'han abandonat ells; mai no he comprès que es pugui estar associat d'una persona. El desig d'enumerar exactament les riqueses que cada nou amor ens aporta, de veure'l canviar, de veure'l potser envellir, no s'adiu amb la multiplicitat de conquestes. Temps enrere havia cregut que un cert gust per la bellesa podria fer les funcions d'una virtut i sabia immunitzar-me contra sollicitacions massa ordinàries. Però m'equivocava. El que s'agrada de la bellesa acaba trobant-la a tot arreu, com un filó d'or en les més innobles vetes, i experimentant, a còpia de manejar aquestes fragmentàries obres mestres, per bé que brutes o trencades, un plaer d'entès en el fet de colleccionar, ell tot sol, terrisses tingudes per vulgars. Un obstacle més seriós, per a un home de gust, és gaudir d'una posició de preeminència en els afers humans, amb tot el que el poder gairebé absolut comporta quant a perills d'adulació o de mentida. La idea que un ésser humà, per poc que sigui, estrefaci la seva actitud davant meu, és capaç de fer-me'l plànyer, menysprear o bé odiar. He hagut de suportar aquests inconvenients de la meva fortuna com un home pobre els de la seva misèria. Un pas més i hauria acceptat la ficció que consisteix a pretendre que un

sedueix quan sap que el que fa és imposar-se. El perill és que per aquí pot començar l'avorriment i potser l'estupidesa.

Un acabaria preferint, més que no pas els coneguts estratagemes de la seducció, les ben simples veritats de la disbauxa, si no fos que també aquí regna la mentida. En principi, estic disposat a admetre que la prostitució pugui ser un art com el massatge o el pentinat, però ja prou pena tinc a sentir-me complagut en mans del barber o del massatgista. No hi ha res més ordinari que els nostres còmplices. La mirada de reüll del taverner que em reserva el millor vi, i que per tant priva algú altre de gustar-lo, bastava ja en els meus anys joves per fastiguejar-me de les diversions romanes. No em plau gens que una criatura humana cregui poder donar per descomptat el meu desig, preveure'l, adaptar-se mecànicament a allò que es pensa que és la meva tria. Aquest reflex estúpid i deformat de mi mateix que m'ofereix en tals moments el cervell d'un home em faria preferir els tristos efectes de l'ascetisme. Si la llegenda no exagera en res els excessos de Neró o les doctes recerques de Tiberi, els deuen haver calgut, a aquests grans consumidors de delícies, uns sentits ben inerts per maldar en un aparell tan complicat, i un singular menyspreu devers els homes per suportar d'aquesta manera que qualsevol pogués burlar-se d'ells o aprofitar-se'n. I tanmateix, si jo he renunciat gairebé a aquestes formes del plaer per massa maquinals, o no m'hi he llançat gaire a fons, ho dec més aviat a la meva sort que no pas a una virtut incapaç de resistir res. Podria recaure-hi en envellir, com en qualsevol altra mena d'obnubilació o de fatiga. La malaltia i la mort relativament pròxima em salvaran de la repetició monòtona dels mateixos gests, tan semblant al titubeig d'una lliçó massa sabuda de cor.

De tots els goigs que lentament m'abandonen, el son és un dels més preciosos i també dels més comuns. Un home que dorm poc i malament, reclinat sobre nombrosos coixins, pot

meditar ben a lloure sobre aquesta particular voluptat. Concedeixo que el son més perfecte sigui aquell que de forma gairebé necessària roman com un annex de l'amor: repòs reflexiu, reflectit en dos cossos. Però el que aquí m'interessa és el misteri específic del son gaudit per ell mateix, la inevitable capbussada a què s'arrisca cada vespre l'home nu, sol i indefens, en un oceà on tot canvia, els colors, les densitats, el ritme mateix de la respiració, i on retrobem els morts. El que ens tranquil·litza del son és el fet que en sortim, i que en sortim sense canvis, puix que una estranya interdicció ens impedeix d'endur-nos l'exacte residu dels nostres somnis. El que també ens tranquil·litza és que ens restaura de la fatiga, però ens en restaura, temporalment, mitjançant el més radical dels procediments, arreglant-se-les perquè deixem de ser. En això, com en d'altres coses, el plaer i l'art consisteixen a abandonar-se conscientment a aquesta benaurada inconsciència, a acceptar de ser subtilment més febles, més feixucs, més lleugers i més indefinits del que som. Més endavant tornaré a insistir sobre aquest sorprenent poble dels somnis. Ara prefereixo parlar de certes experiències de pur son, de pur desvetllament, que confinen amb la mort i amb la resurrecció. Intento aferrar la sensació precisa de determinats sons fulminants de l'adolescència, quan un s'adormia damunt dels llibres, encara vestit, transportat de cop i volta lluny de les matemàtiques i de dret a l'interior d'un son dens i ple, tan carregat d'energia inutilitzada que un podia assaborir, per dir-ho així, el sentit pur de l'ésser a través de les parpelles closes. Evoco aquelles brusques dormides fetes damunt la terra nua, als boscos, després de fatigants jornades de cacera; el lladruc dels gossos em despertava, o les seves potes sobre el pit. Tan total era l'eclipsi que cada vegada hauria pogut retrobar-me distint, i em sorprenia, o de vegades m'entristia, l'estricta disposició que em retornava de tan lluny a l'estreta parcel·la

d'humanitat que sóc jo. En què consistien aquestes particularitats a les quals estem tan lligats si, tot i comptar tan poc per al qui dorm lliurement, jo aconseguia, per un segon, abans de retornar a contracor dins la pell d'Adrià, assaborir gairebé conscientment aquest home buit, aquesta existència sense passat?

D'altra banda, la malaltia, l'edat, també tenen els seus prodigis, i reben del son altres formes de benedicció. Fa al voltant d'un any, després d'una jornada particularment aclaparadora, a Roma, vaig experimentar un d'aquests respirs en què l'esgotament de forces operava els mateixos miracles, si no d'altres, que les reserves inesgotades de temps enrere. Vaig ben rares vegades a ciutat, ara, i miro de fer-hi el màxim de coses possible. Tot el dia havia resultat desagradablement empipador: una sessió al Senat havia estat seguida per una sessió al tribunal, i per una discussió inacabable amb un dels qüestors; després, per una cerimònia religiosa d'aquelles que no es poden abreuçar, i a més sota la pluja. Jo mateix havia disposat i reunit totes aquestes distintes activitats juntes, per tal de deixar el mínim de temps possible, entre elles, a les inoportunitats i als afalacs inútils. La tornada a cavall va ser un dels meus darrers trajectes d'aquest estil. Vaig arribar a la Villa cruixit, malalt i amb un fred com només es té quan la sang es nega a moure's i a actuar dins les nostres artèries. Cèler i Càbrias prou es basquejaven, però la sollicitud pot resultar fatigant, per bé que sincera. Retirat a les meves estances, vaig empassar-me algunes cullerades d'un farro calent que jo mateix em vaig preparar, no pas per malfiança, com la gent es pensa, sinó perquè així em puc concedir el luxe d'estar sol. Em vaig ficar al llit. El son semblava tan lluny de mi com la salut, com la joventut, com la força. Em vaig adormir. Les ampolletes em van provar que a penes si havia dormit una hora. Un curt moment d'abaltiment complet, a la meva edat, representa l'equivalent a sons que en altre temps

duraven tota una semirevolució dels astres; actualment el meu temps es mesura en unitats molt més petites. Però una hora havia bastat per acomplir l'humil i sorprenent prodigi: la calor de la meva sang tornava a escalfar-me les mans; el meu cor, els meus pulmons s'havien posat novament a treballar amb una mena de bona voluntat; la vida fluïa com una font no pas gaire abundant, però sí fidel. En tan poc temps, el son havia reparat els meus excessos de virtut amb la mateixa imparcialitat amb què hauria reparat els dels meus vicis. Car la divinitat del gran restaurador prové del fet que els seus benifets s'exerceixen damunt del qui dorm sense tenir-lo en compte, de la mateixa manera que l'aigua carregada de poders curatius no es preocupa en absolut del qui beu de la font.

Però si ens ocupem tan poc d'un fenomen que absorbeix almenys un terç de tota vida, és perquè cal una certa modèstia a l'hora d'apreciar-ne les qualitats. Adormits, tant Gai Calígula com Aristides el Just valen igual; jo depongo els meus vans i importants privilegis; i ja no em distingeixo del negre guardià que dorm de través davant de la porta. Què és l'insomni sinó la maníaca obsessió de la nostra intel·ligència a manufacturar pensaments, enfilalls de raonaments, sil·logismes i definicions ben seves, què sinó el refús a abdicar en favor de la divina estupiditat dels ulls closos o de la sàvia follia dels somnis? L'home que no dorm, i des de fa mesos prou he tingut ocasions de constatar-ho en mi mateix, es nega més o menys conscientment a confiar-se a la marea de les coses. Germà de la Mort... Isòcrates s'equivocava, i la seva frase no passa de ser xerrameca de retòric. Jo començo a conèixer la mort; i la mort té altres secrets encara més estranys a la nostra present condició d'homes. I tanmateix són tan profunds i estan tan entrelligats aquests misteris d'absència i de parcial oblit, que podem notar perfectament com conflueixen en algun lloc la font blanca i la font obscura. Mai

no m'ha agradat mirar com dormien els qui jo estimava; descansaven de mi, ja ho sé; em fugien també. I tot home té vergonya del seu rostre tacat de son. Quantes vegades, llevat de bon matí per estudiar o per llegir, no he arreglat jo mateix els coixins rebregats i els cobertors en desordre, evidències quasi obscenes dels nostres encontres amb el no-res, proves que cada nit deixem d'existir...